

In beweging...

Framing

Maartens Luther

Met dit opschrift sla ik een brug over de tijd, daarover zo meteen meer. Maar lees even deze gecursiveerde alinea met in het achterhoofd de vragen: 1. Hoe loopt dit verhaal af? 2. Wat raad je de vader aan? *Al als zeventienjarige was hij op de universiteit aan de studie rechten begonnen. Leren kostte hem nou eenmaal weinig moeite. Hij bleef er nuchter onder, maar wist: 'Eigenlijk ben ik de trots van de familie.' In elk geval van zijn vader en dat kon hij zich wel voorstellen. Pa was begonnen in de mijnbouw en had zich door keihard ploeteren weten op te werken. Nog niet zo lang geleden was hij in de gemeenteraad gekozen en zijn verwachtingen van zijn derde zoon waren sindsdien hooggespannen. De beide oudste jongens hielden niet van leren, dat was altijd al duidelijk en ook nooit een punt geweest. Maar goed, nu konden ze het zich permitteren een kind te laten studeren. Zou het niet geweldig zijn een zoon als burgermeester? Of misschien kon hij rechter worden? Het gaat de eerste tijd prima. De studie loopt vlot en het studentenleven bevalt ook uitstekend. Hij geniet van het leven zonder dat dit tot gekke uitpattingen leidt. Maar opeens komt te kentering. Een studiegenoot komt plotseling te overlijden. Dat zet alles op losse schroeven. 'Waar leef ik voor?' Hij wikt, weegt en weet het dan héél zeker: ik moet theologie studeren. Zijn vrienden raden het hem ten stelligste af. Hun mening durft hij wel te trotseren, maar hoe moet het thuis? Zijn vaders verwachting van een glanzende carrière in de rechten wordt zo de bodem ingeslagen. Wat te doen?*

Crisis binnen het gezin

Herken je vader en zoon? Is bovenstaande handtekening te ontcijferen? Ik heb nog niet kunnen achterhalen wanneer zoonlief ermee begon om brieven, tractaten, opdrachten bij zijn boeken enz. zo te ondertekenen. Vroegrijp was de Duitse jongen in elk geval wel; op zijn 12^e las, sprak en schreef hij al vloeiend in het Latijn. Er is een forse bibliotheek vol materiaal van en over hem, dus aan historische gegevens ontbreekt het zeker niet. Met behulp van het eigentijdse begrip *framing* gaan we vijf eeuwen terug en maak ik mijn invalshoek helder. Dit soort geanonimiseerde verhaaltjes schreef ik om met ouders van jongeren in gesprek te komen over de ontwikkelingsgang van hun kinderen én over hun eigen verwachtingspatroon van zoon of dochter. En natuurlijk, na zo'n gedachtewisseling met collega-ouders, volgt ook altijd de onthulling over de personen, het vervolg plus de daadwerkelijke ouderlijke aanpak, in dit geval dus van de vader. Dit verhaaltje gaat over Maarten Luther en zijn vader Hans; over moeder Margarete is helaas nauwelijks iets bekend. Wat weten we wel? De 9 kinderen in het gezin van Hans & Margarete kregen een vrome, tegelijk strenge opvoeding. De dag na zijn geboorte wordt Maarten gedoopt en vernoemd naar de heilige van die dag: Sint Martinus. Zowel thuis als later op school wordt lijfstraf vaak toegepast en het beklemmend denkbeeld van een wrekende, straffende God meegegeven. Na een vlot doorlopen scholingstraject start Maarten op de universiteit van Erfurt en houdt zich bezig met rechten, filosofie en muziek, hij zingt, componeert en speelt zowel luit als fluit. De schok komt als een studievriend tijdens een vechtpartij de dood vindt. Maarten beseft dat een mens plots voor Gods rechterstoel geplaatst kan worden. Dan besluit hij monnik te worden (= hierboven omschreven als: theologie studeren). Zonder dat zijn ouders hier van op de hoogte zijn meldt hij zich bij het Augustijner klooster in Erfurt. Als Hans verneemt dat Maarten is ingetreden, kapittelt hij zijn zoon in een brief: 'Misschien heeft de duivel je bedrogen. Weet je niet dat je eerst aan mij toestemming had moeten vragen?' Hans ziet ook niks in een celibatair leven voor Maarten. Na het proefjaar gaat pa met forse tegenzin akkoord met het vervolg. In april 1507 overwint hij zijn weerstand en is dus toch aanwezig bij Maartens priesterwijding. Maar na diens eerste mis bast Hans in een woedeaanval: "Ik moet hier wezen, maar ik was liever hier vandaan."

18 april 1521: ongezochte climax wordt historisch keerpunt

De intelligente, overgevoelige student wordt al snel opgemerkt door keurvorst Frederik de Wijze, die hem als docent aanstelt op de pas gestarte universiteit te Wittenberg. Maarten bestudeert gewetensvol Paulus' brieven aan de Romeinen en de Galaten en al doende vallen hem de schellen van de ogen. De kern van het geloof is volkomen uit zicht door randverschijnselen. Gods liefde is niet te verdienen met zelfgeseling, biecht, vasten, goede werken. Nee, geldboetes en zo zonde afkopen? Vergeet het! Een mens mag leven uit geloof.

Pauselijke bul?

De fik erin!

Alléén door geloof. *Sola fide*. Geen paus, monnik, heilige, echt niemand mag ooit tussen een mens en zijn Schepper in komen te staan. God verhoudt zich persoonlijk tot ieder. Ontstane tradities zijn nooit beslissend, uiteindelijk ligt het gezag in de woorden van God. *Sola Scriptura*. Luther zwengelt het gesprek hierover aan in academische kring door 95 stellingen te pomen en doet dat zowel in het Latijn voor vakbroeders, maar ook in het Duits voor geïnteresseerde gelovigen. Helaas loopt de discussie uit de hand: geestelijken in Leuven en Keulen gooien Luthers geschriften op een brandstapel. Dan beroept hij zich op de paus en verantwoordt zich met 'De vrijheid van een christen' - 500 jaar later nog steeds het lezen waard -, maar wordt toch uitgebannen. Dan verbrandt hij de pauselijke bul, onder luid gejuich van zijn studenten. In 1521 roept keizer Karel V Luther in Worms op het matje. Op de 18^e april lijkt Maarten geïntimideerd, begint gedwee, is nauwelijks verstaanbaar, maar komt al snel met heldere argumenten en eindigt zijn pleidooi met: *'Ik geloof noch de paus, noch de concilies alleen, omdat het zonneklaar is dat zij zich herhaaldelijk hebben vergist en zichzelf hebben tegengesproken. Ik kan alleen overwonnen worden door de Heilige Schriften die ik heb aangehaald. En aangezien mijn geweten gevangen is in Gods woord, kan ik en wil ik niet herroepen, omdat het bezwaarlijk, onheilzaam en gevaarlijk is om tegen het geweten in te handelen. Hier sta ik, ik kan niet anders.'*

enkele belangrijke data

10 nov. 1483 geboren in Eisleben
 op zijn 14^e naar Magdeburg als
 voorbereiding op de universiteit
 1501 begin rechtenstudie in Erfurt
 17 juli 1505 intrede in het klooster
 1507 priesterwijding, zijn 1^e mis
 1510 voettocht naar Rome
 vanaf 1512 hoogleraar theologie
 aan de universiteit te Wittenberg
 31 okt. 1517 discussie gestart met
 95 stellingen tegen aflaathandel
 erna escaleert de situatie: paus
 Leo X dreigt met ex-communicatie
 1520 brief aan paus met als uitleg:
 'De vrijheid van een christen'
 paus spreekt banvloek uit, waarna
 Luther die bul openlijk verbrandt
 18 april 1521 voor keizer Karel V
 1525 huwt Käthe von Bora
 18 feb. 1546 overlijden na ziekte

21 november 1521 zijn vader een brief en onthult erin dat de eigenlijke reden om in te treden in het klooster angst was. Zestien jaar eerder was hij, op weg van thuis naar de universiteit, tijdens een hevig onweer doodsbang geworden. Hij had toen Anna aangeroepen, de beschermheilige van zijn vader, en haar de gelofte gedaan monnik te worden.

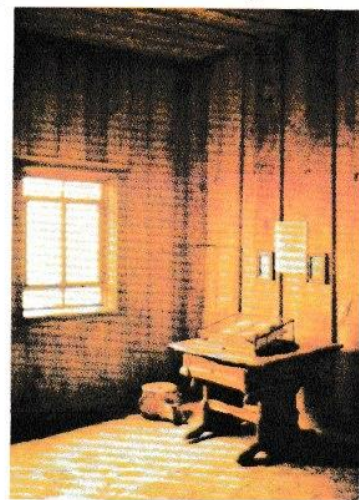
Luther schreef ooit het pamflet 'Over de kloostergelofte' en raadde het celibaat af voor mensen onder de dertig jaar. Katherina von Bora, een uitgetreden non, brengt Maarten ertoe om haar te trouwen. Later liet Luther zich eens ontvallen, dat hij haar huwde om zijn vader een plezier te doen. Ze hadden samen een goed, gastvrij huwelijk met vaak studenten of andere gasten aan tafel. Maarten was dan in zijn element en kon zowel openhartig als grof, soms geestig uit de hoek komen. Dat blijkt ook uit brieven. Als Käthe zich afvraagt of hij wel genoeg eet, schrijft hij haar: 'Ik vreet als een Bohemer en zuip als een Duitser. God zij geloofd. Amen.' Hans' verlangen naar voortzetting van de familienaam wordt vervuld. In 1526 bevalt Käthe van hun eerste kind, een zoon. Ze vernoemen hem, het wordt: Hans.

Het turbulente vervolg

Niet de autoriteit van vader, niet die van de paus, maar óók niet van de keizer is beslissend. Uiteindelijk komt het aan op het persoonlijk geweten, gevormd door hoogste gezag: de Bijbel. Een weg terug is er nu niet meer, de breuk is volledig. De keizer verklaart Luther vogelvrij. Om te voorkomen dat hij door de Inquisitie wordt opgepakt ontvoert keurvorst Frederik Maarten en laat hem onderduiken op zijn slot Wartburg als jonker Jörg. Hij verdwijnt maandenlang van het toneel, maar doet wel een strategische zet: Luther vertaalt het Nieuwe Testament in de landstaal, zodat ieder toegang krijgt tot dé gezagsbron bij uitstek. Omdat zijn studenten en het grote publiek vermoeden dat Maarten gedood is tekent en verspreidt Lucas Cranach bijgaand portret. Trouwens, Lucas heeft van zijn vriend ruim 500 schilderijen en etsen gemaakt. Sowieso is er overweldigend veel van en over Luther bewaard. De tijd na Worms verloopt turbulent, zowel kerkelijk als politiek. Maarten heeft zeker niet vermoed dat hij ooit een cruciale rol in de geschiedenis zou krijgen. Nogal wat ontwikkelingen verliepen anders dan hij gehoopt had. In onze ogen was Luthers opstelling naar o.a. de boeren en de joden bepaald niet *woke*. Hij was een complexe persoonlijkheid, onthulde bijvoorbeeld over zichzelf: 'Toen ik een jonge magister in Erfurt was, waarlijk, toen werd mijn leven door de *tentatio tristitiae* steeds treuriger. Maar God handelde op een wonderbaarlijke wijze en dreef mij verder, onschuldig als ik was, en Hij alleen heeft het dus zover gebracht dat er geen overeenstemming kan zijn tussen de paus en mij.' Die latijnse termen zouden nu geïnterpreteerd kunnen worden als aanwijzing voor manisch depressiviteit. Zijn leven lijkt daar ook naar. Luthers impulsiviteit en zijn enorme productiviteit werden afgewisseld met zwaarmoedige buien, die verergeren op latere leeftijd

Nog één keer over vader en zoon

Tijdens de kloostertijd zegt Maarten: 'Ik ben *niet* wat mijn vader van mij zei en wat mijn geweten mij op slechte momenten voor wil houden.' De economische ambities van Hans Luther waren sinds 1505 in elk geval ruw verstoord. Tijdens de onderduikperiode op de Wartburg schrijft hij op

Luthers werkkamer op de Wartburg